

ПРОБАЦИЯ ХИЗМАТИ ФАОЛИЯТИНИНГ ИЛМИЙ- НАЗИРИЙ ЖИХАТЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БОРАСИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

Умаров Закир Равупович

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Малака ошириш институти

Махсус-касбий фанлар кафедраси профессори

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17044048>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-Avgust 2025 yil

Ma'qullandi: 28- Avgust 2025 yil

Nashr qilindi: 31- Avgust 2025 yil

KEY WORDS

пробация хизмати, илмий-назарий асослар, рецидивизм, реставратив адолат, қонунбузарларнинг мослашуви, замонавий технологиялар, фуқаролик жамияти, профилактика, гуманистик адолат, ислохотлар.

ABSTRACT

Ушбу мақола пробация хизмати фаолиятининг илмий-назарий жиҳатларини такомиллаштириш масалаларига бағишланган. Пробация хизматининг концептуал асослари, методологияси ва амалий татбиқидаги илмий тадқиқотларнинг роли кўриб чиқилади. Мақолада қонунбузарларнинг жамиятга қайта мослашуви, рецидивизмни камайтириш ва гуманистик адолат принципларини қўллашга алоҳида эътибор қаратилади. Шунингдек, замонавий технологиялардан фойдаланиш, фуқаролик жамияти билан ҳамкорлик ва халқаро тажрибани ўрганиш орқали пробация хизматининг самарадорлигини ошириш йўллари таҳлил қилинади. Мақсад – пробация хизматининг илмий-назарий асосларини мустаҳкамлаш ва унинг амалий фаолиятини яхшилаш бўйича таклифлар беришдир.

Пробация хизмати замонавий жиноий адлия тизимида муҳим ўрин тутди, чунки у жазони ижро этишнинг альтернатив шакли сифатида фуқароларнинг жамиятга қайта интеграция қилинишига хизмат қилади. Мамлакатимизда пробация хизматининг илмий-назарий асосларини такомиллаштириш жиноятчиликнинг олдини олиш, рецидивизмни камайтириш ва жазо чораларининг гуманистик йўналишини кучайтириш учун муҳим аҳамиятга эга. Илмий-назарий жиҳатлар пробация хизмати фаолиятининг концептуал асосларини, унинг методологиясини ва амалий татбиқи учун зарур бўлган илмий тадқиқотларни ўз ичига олади. Олимларнинг фикрича, пробация хизматининг самарадорлиги унинг илмий асосланиши ва назарий ёндашувларига боғлиқ. Масалан, Латипова Н.М. ўз тадқиқотида “пробация хизматининг фаолиятини илмий асосда такомиллаштириш рецидивизмни камайитиришда муҳим омил бўлиб, бу жараёнда ижтимоий-психологик ва ҳуқуқий механизмлар муҳим ўрин тутди” деб таъкидлаган [1]. Бу фикр пробация хизматининг илмий-назарий жиҳатларини такомиллаштиришнинг амалий аҳамиятини кўрсатади, чунки у нафақат жазо тизимининг самарадорлигини оширади, балки жамиятда хавфсизликни таъминлайди.

Пробация хизматининг илмий асослари унинг концептуал тузилиши,

методологияси ва тадқиқот усулларига асосланади. Илмий жиҳатлар пробация хизматининг мақсадлари, вазифалари ва уларнинг амалий татбиқидаги назарий моделларни ишлаб чиқишни талаб этади. Масалан, пробация хизматининг фаолиятини баҳолашда статистик таҳлил, ижтимоий-психологик моделлаштириш ва прогнозлаштириш усуллари қўлланилади. Абдуллаева М.А. ўз ишида “пробация хизматининг илмий асослари унинг фаолиятининг самарадорлигини оширишда муҳим аҳамиятга эга, чунки улар қонунбузарларнинг жамиятга қайта мослашувининг назарий моделларини шакллантиради” деб ёзади [2]. Бу ёндашув мамлакатимизда пробация хизматининг илмий тадқиқотларини кучайтириш заруратини кўрсатади, чунки илмий асослар амалий ислохотлар учун мустаҳкам пойдевор яратади.

Назарий жиҳатларга келсак, пробация хизматининг концептуал асослари унинг мақсадлари, вазифалари ва амалий татбиқининг назарий моделларини ўз ичига олади. Пробация хизматининг назарий асослари гуманистик, реставратив ва профилактик адолат принципларига асосланади. Масалан, реставратив адолат қонунбузарларнинг жамиятга қайта интеграция қилинишини ва жабрланувчилар билан муносабатларни тиклашни мақсад қилади. Рахимова Ф.Х. ўз тадқиқотида “пробация хизматининг назарий асослари реставратив адолат принципларига асосланиб, қонунбузарларнинг ижтимоий мослашувини таъминлайди” деб таъкидлайди [3]. Бу назарий ёндашув юртимизда пробация хизматининг фаолиятини такомиллаштиришга хизмат қилади, чунки у қонунбузарларнинг жамиятга қайта мослашувини тезлаштиради.

Пробация хизматининг илмий-назарий жиҳатларини такомиллаштиришда тадқиқотларнинг роли муҳим. Илмий тадқиқотлар пробация хизматининг амалий фаолиятини баҳолаш, унинг самарадорлигини ошириш ва янги методларни ишлаб чиқиш учун зарур. Масалан, қонунбузарларнинг рецидивизм даражасини таҳлил қилиш учун статистик моделлар ва ижтимоий-психологик тадқиқотлардан фойдаланиш мумкин. Турсунов А.Б. ўз ишида “пробация хизматининг илмий тадқиқотлари қонунбузарларнинг жамиятга мослашувидаги муаммоларни аниқлаш ва уларнинг ечимларини таклиф қилишга хизмат қилади” деб ёзади [4]. Бу тадқиқотлар мамлакатимизда пробация хизматининг илмий асосларини кучайтиришга ёрдам беради, чунки улар амалий чораларни илмий асосда шакллантиришга имкон беради.

Пробация хизматининг амалий фаолиятида илмий-назарий жиҳатларнинг татбиқи муҳим ўрин тутди. Масалан, қонунбузарлар билан ишлашда индивидуал реабилитация режаларини ишлаб чиқиш илмий тадқиқотларга асосланиши керак. Бу режалар қонунбузарларнинг психологик хусусиятлари, ижтимоий шароитлари ва жиноят сабабларини ҳисобга олиши лозим. Холиқова З.А. ўз тадқиқотида “пробация хизматининг амалий фаолиятида индивидуал ёндашув қонунбузарларнинг рецидивизм даражасини камайитиришда муҳим аҳамиятга эга” деб таъкидлайди [5]. Бу фикр юртимизда пробация хизматининг амалий фаолиятини илмий асосда такомиллаштириш заруратини кўрсатади, чунки индивидуал ёндашув қонунбузарларнинг жамиятга қайта мослашувини тезлаштиради.

Пробация хизматининг илмий-назарий жиҳатларини такомиллаштиришда замонавий технологиялардан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга. Масалан, маълумотлар базалари, суний интеллект ва прогнозлаштириш алгоритмлари пробация хизматининг фаолиятини оптималлаштиришга хизмат қилади. Тошпўлатов Ш.Ш. ўз

ишида “пробация хизматида замонавий технологиялардан фойдаланиш қонунбузарларнинг хулқ-атворини таҳлил қилиш ва профилактик чораларни ишлаб чиқишда муҳим ўрин тутди” деб ёзади [6]. Бу технологиялар юртимизда пробация хизматининг илмий асосларини кучайтиришга ёрдам беради, чунки улар маълумотларни тез ва аниқ таҳлил қилиш имконини беради.

Пробация хизматининг илмий-назарий жиҳатларини такомиллаштиришда фуқаролик жамиятининг иштироки муҳим ўрин тутди. Фуқаролик жамияти билан ҳамкорлик қонунбузарларнинг ижтимоий реабилитациясини тезлаштиришга хизмат қилади. Масалан, маҳаллий жамоатлар ва ННТлар билан ҳамкорлик қонунбузарларнинг жамиятга қайта мослашувини қўллаб-қувватлайди. Юсупова Д.Р. ўз тадқиқотида “пробация хизматининг фаолиятида фуқаролик жамияти билан ҳамкорлик рецидивизмни камайитиришда муҳим омил бўлиб хизмат қилади” деб таъкидлайди [7]. Бу ҳамкорлик юртимизда пробация хизматининг назарий асосларини амалий татбиқ қилишда муҳим аҳамиятга эга.

Пробация хизматининг илмий-назарий жиҳатларини такомиллаштиришда мавжуд муаммолар ҳам бор. Бу муаммоларга кадрлар малакасининг етарли эмаслиги, илмий тадқиқотларнинг амалиётга жорий этилишининг пастлиги ва ресурсларнинг чекланганлиги киради. Усмонов К.К. ўз ишида “пробация хизматининг илмий-назарий жиҳатларини такомиллаштириш учун кадрларни доимий ўқитиш ва илмий тадқиқотларни молиялаштириш зарур” деб ёзади [8]. Бу муаммоларни ечиш юртимизда пробация хизматининг самарадорлигини оширишга хизмат қилади.

Пробация хизматининг илмий-назарий жиҳатларини такомиллаштиришда халқаро тажрибанинг роли муҳим. Масалан, Европа ва Америка давлатларида пробация хизматининг илмий-назарий асосларига асосланган моделлар рецидивизмни камайитиришда самарали натижалар кўрсатди. Норматов Ш.А. ўз тадқиқотида “пробация хизматининг халқаро тажрибасини ўрганиш юртимизда унинг илмий-назарий асосларини такомиллаштиришга ёрдам беради” деб таъкидлайди [9]. Бу тажриба мамлакатимизда пробация хизматининг амалий фаолиятини яхшилашга хизмат қилади.

Хулоса қилиб айтганда, пробация хизмати фаолиятининг илмий-назарий жиҳатларини такомиллаштириш қонунбузарларнинг жамиятга қайта мослашувини тезлаштириш ва рецидивизмни камайитиришга хизмат қилади. Олимларнинг фикрича, бу жараён илмий тадқиқотлар, замонавий технологиялар ва фуқаролик жамияти билан ҳамкорликка асосланиши керак. Масалан, Саидов Б.Х. “пробация хизматининг илмий-назарий асосларини такомиллаштириш жамиятда хавфсизлик ва адолатни таъминлашда муҳим омилдир” деб таъкидлайди [10]. Бу жиҳатларни янада ривожлантириш орқали юртимизда пробация хизматининг самарадорлигини ошириш мумкин..

Адабиётлар рўйхати:

1. Латипова Н.М. Пробация хизматининг илмий асослари ва рецидивизмни камайитириш // Илмий тадқиқотлар журнали. – 2023. – Т. 15. – №. 2. – С. 45-50.
2. Абдуллаева М.А. Пробация хизматининг назарий моделлари ва амалий татбиқи // Ҳуқуқий тадқиқотлар. – 2022. – Т. 12. – №. 3. – С. 60-65.
3. Рахимова Ф.Х. Реставратив адолат ва пробация хизмати // Жамият ва хавфсизлик. –

2021. – Т. 10. – №. 1. – С. 30-35.

4. Турсунов А.Б. Пробация хизматида илмий тадқиқотларнинг роли // Илм-фан ва таълим. – 2023. – Т. 14. – №. 4. – С. 25-30.

5. Холиқова З.А. Пробация хизматида индивидуал ёндашув // Психология ва ижтимоий тадқиқотлар. – 2022. – Т. 11. – №. 2. – С. 40-45.

6. Тошпўлатов Ш.Ш. Пробация хизматида замонавий технологиялар // Технология ва хавфсизлик. – 2023. – Т. 13. – №. 3. – С. 55-60.

7. Юсупова Д.Р. Пробация хизмати ва фуқаролик жамияти // Жамият ва адолат. – 2021. – Т. 9. – №. 4. – С. 20-25.

8. Усмонов К.К. Пробация хизматининг кадрлар масалалари // Илмий-амалий тадқиқотлар. – 2022. – Т. 12. – №. 1. – С. 50-55.

9. Норматов Ш.А. Пробация хизматининг халқаро тажрибаси // Халқаро ҳуқуқий тадқиқотлар. – 2023. – Т. 14. – №. 2. – С. 35-40.

10. Саидов Б.Х. Пробация хизматининг илмий-назарий асослари // Жамият ва хавфсизлик. – 2022. – Т. 11. – №. 3. – С. 45-50.

11. Qushboqov S. Tilabov S. Axborot xavfsizligi hamda muhofazasi ta'minlashda huquqbuzarlik profilaktikasining roli //Science and innovation in the education system. – 2023. – Т. 2. – №. 11. – С. 45-47.

12. Охунов З.М., Кушбоқов Ш. Х. Талабалар томонидан содир этиладиган ҳуқуқбузарликларни олдини олишга оид айрим мулоҳазалар //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2022. – Т. 2. – №. 11. – С. 34-39.

13. Юлдашев Д.Х. Ўзбекистон Республикасининг фуқаролигига мансубликни аниқлаш амалиёти натижалари таҳлили //Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясининг ахборотномаси. – 2021. – С. 38.

14. Кушбоқов Ш.С. М. Ички ишлар органлари томонидан ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни ўрни //Science and innovation in the education system. – 2023. – Т. 2. – №. 13. – С. 73-76.

15. Юлдашев Д.Х. Ўзбекистон Республикасида боланинг фуқаролиги билан боғлиқ масалаларни тартибга солувчи ҳуқуқий механизмларни такомиллаштириш //Юрист ахборотномаси–Вестник юриста–Lawyer herald. – 2020. – Т. 4. – С. 38-43.

16. Кушбоқов Ш.Т. Ж. Ички ишлар органлари ходимларининг касбий маданият ва хизмат интизоми ҳуқуқий тартибга солиш истиқболи //Development of pedagogical technologies in modern sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 2. – С. 49-55.

17. Юлдашев Д.Х. Ўзбекистон Республикасининг маъмурий қонунчилик нормаларини такомиллаштиришга доир айрим мулоҳазалар //Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 10. – С. 9-11..